

Det kanoniska förbudet att avsöndra fast egendom.

Enligt de svenska medeltidskällorna.

1.

Den kyrkliga egendomens rättsliga ställning gjordes till föremål för grundläggande stadganden i kejsar Justinianus' lagstiftning. Föregångare till dessa stadganden hade icke saknats. Den föregående tidens konciliebeslut hade på olika sätt inskränkt rätten att avyttra kyrklig egendom till vad man kunde benämna »nödfall» och »kyrkans uppenbara fördel». Men rötterna äro icke endast att söka på kristen botten. Förbudet mot avsöndringar hade också hedniskt-romerskt ursprung. Enligt hedniskt sätt att se voro »res sacrae» *templets* tillhörigheter. I den egenskapen voro de inalienabla i alla former. »Res sacrae» kunde icke göras till föremål för profanering genom affärsverksamhet. Detta hedniskt-romerska avsöndringsförbud var alltså mera kategoriskt än de tendenser, som gjorde sig gällande i den äldsta kristna kyrkan. Det innebar, att tempelegendomen skulle vara oförändrad icke endast till sin omfattning utan också till sin inre sammansättning.

Även om vissa element från hednisk tid kommo att leva kvar i kanonisk rätt via Justinianus' lagstiftning, så blev det dock helt naturligt den kristna tolkningen, som kom att dominera. I den kanoniska lagstiftningen utformades avsöndringsförbudet vidare och lämpades efter hand mer och mer efter det praktiska livets krav. Resultatet, sådant det framträdde på 1100-talet, det århundrade, då Sverige omsider drogs in i den kristna kulturkretsen, kan fixeras på följande sätt.

Huvudregeln var, att kyrkogods icke fick avyttras i form av överlåtelse av egendomsrätten eller i form av förläning utöver livstiden. Detta gällde om alla fasta egendomar, oavsett vilka uppgifter, de fyllde inom kyrkan (*res sacrae*, *res ecclesiasticae*,

res religiosae). Men regeln kände, som redan anmärkts, undantag, nödvändiga eller nyttiga för kyrkans ekonomiska förkovran.

Avsöndringsförbudet gällde icke under vissa förutsättningar, de s. k. »iustae causae». Såsom sådana räknades 1. »tvingande nödvändighet» (urgens necessitas), om avyttringen var nödvändig för finansieringen av ett tempelbygge, för att betala skulder o. s. v. 2. »kyrkans uppenbara nytta» (evidens ecclesiae utilitas), d. v. s. byte mot bättre var tillåtet, och 3. »kristlig kärleksverksamhet» (christiana caritas).¹

I vissa andra fall tilläto senare stadganden avhändelse. Ett undantag från bestämmelsen att förlängning icke fick ske på längre tid än livstid utgjorde sålunda nyodlingar, vilka fingo ges bort med ärftlig rätt men mot avgift.² Meningen var att befrämja uppodlingsverksamhet och därigenom på längre sikt öka de kyrkliga inkomsterna. Likaså fingo egendomar, som icke lämnade någon avkastning, avyttras (res, quae servando servari non possunt).

Om det kunde konstateras, att avyttring skett mot dessa bestämmelser, skulle egendomarna återkrävas. För domkyrkornas egendomskomplex gällde exempelvis, att om en biskop överträtt bestämmelserna, efterträdaren eller domkapitlet under vakans ansågos ha rätt att resa anspråk på att det avhända skulle lämnas tillbaka. För att kontroll skulle vinnas över att en godstransaktion icke skedde till domkyrkans skada, skulle denna göras av biskopen med hans kapitels samtycke.³ Motsvarande säkerhetsbestämmelser gällde för andra kyrkliga institutioner, t. ex. kloster och sockenkyrkor.

Genom de nämnda undantagsbestämmelserna — men också först genom dessa — hade den kristna kyrkan såsom institution betraktad övergått från att vara endast ett religiöst samfund, med vars res sacrae det var helgerån att över huvud göra affärer, till att även bli ett i viss mån affärsdrivande verk. Principen hade blivit, att de kyrkliga inkomstkällorna icke fingo minskas, så att de inkomster, som härrörde från dem, minskades.

Det var därvidlag framförallt undantaget evidens ecclesiae utilitas, som fick betydelse. Transaktioner av alla slag med kyrk-

¹ Se för det föregående Ch. Borde, Droit romain, Des temples, des églises et de leur biens (Paris 1886), s. C VI ff., A. Knecht, System des Justinianischen Kirchenvermögensrechtes, Kirchenrechtliche Abhandlungen 22 (1905), s. 68 f., 133 ff., K. Kormann, Die Kirchenrechtlichen Veräußerungsbeschränkungen beim katholischen Kirchengut und das bürgerliche Recht, Kirchenrechtliche Abhandlungen 42 (1907), s. 3 ff.

² C 7, De rebus ecclesie III: 13. Jfr C 10 q. 2.

³ K. Kormann, a. a., s. 7 f.

lig egendom möjliggjordes, endast vederbörande kyrkliga institution »bytte till bättre». Därå låg också en direkt uppmaning till kyrkans målsmän att icke endast bibehålla utan också öka det godskomplex, som de satts att förvalta. Denna tendens blev allmän. Vid sidan om alla religiösa dygder, som kunde tillskrivas en kyrklig ledare, nämndes också den egenskapen att ha ökat sin institutions rikedom. Styrkan av denna tendens kom på olika sätt till uttryck i de medeltida källorna.

2.

Självfallet ha den kanoniska rättens regler iakttagits även i Sverige, sedan de kodifierats och getts spridning genom dekretalsamlingarna.¹ De voro i själva verket lag för kyrkans målsmän. *Formellt* har därmed även bestämmelserna om den kyrkliga jordens ställning iakttagits i detalj.² Om man *reellt* brutit mot dem, har man givetvis icke direkt talat om lagbrottet i de utfärdade breven.

De kanoniska reglerna kunna iakttagas i stort i den kyrkliga godspolitiken. Den stående formeln i de påvliga skyddsbreven för kyrkans jordar var att dessa förvärvats »largicione regum vel principum, oblacione fidelium seu aliis iustis modis».³ Från och med 1200-talets slut har emellertid kyrkans egna förvärv i form av byten eller köp spelat den dominerande rollen. Kyrkans inkomster, tionden och andra avgifter, omsattes i jordförvärv. En mycket vanlig transaktion var därvid att byten mellan kyrkliga institutioner och privatpersoner gjordes på det sättet, att den kyrkliga institutionen betalade en kontantsumma emellan för att erhålla jord till högre värde än vad man frånhände sig. För Uppsala domkyrkas vidkommande är exempelvis denna bytesform nästan lika vanlig som jämna byten åtminstone under tiden fram till 1300-talets mitt.⁴ Under motsvarande tidsperiod finns endast ett exempel på det motsatta förfarandet, att kyrkan lämnat jord till högre värde än den erhållit i utbyte. Detta exempel härrör be-tecknande nog från år 1303 och utgöres av ett byte mellan kyr-

¹ Se allmänt om litteraturen I. Nylander, Om den kanoniska rätten och dess studium, Kyrkohist. Årsskrift 1949, s. 17 ff.

² E. Schalling, Den kyrkliga jordens rättsliga ställning i Sverige, s. 34 ff.

³ Se t. ex. DS 74, 98. Jmf. Dipl. Arnemagneanum I, s. 261 f.

⁴ Framställningen grundar sig på en otryckt undersökning, »Uppsala domkyrkas godsbestånd 1344 och dess proveniens».

kan och marsken Torgils Knutsson. Bytet bör ses i samband med de övergrepp gentemot ärkesätet från marskens sida, som utmärkte dessa år. Men det är i detta sammanhang upplysande, att marsken — uppenbarligen för att formellt intet brott skulle ske mot den kanoniska rättens bestämmelser — lovade att i en framtid lämna ersättning.¹

I de kyrkliga godstransaktionerna har man noggrant följt den princip, som angavs i den kanoniska rätten. Denna utgjorde grunden för den kyrkliga jordens starka tillväxt medeltiden igenom. Den anföres också i det äldsta kända svenska bytesbrevet rörande kyrkligt gods, det som 1272 verkställdes av Birger Jarls naturlige son Greger med Riseberga kloster. Däri framhölls, att byten voro tillåtna, om »ex eadem commutatione claustris aut ecclesiis provenire poterit longe melior utilitas et profectus».²

Vid de mycket sällsynta tillfällena, då kyrka eller kloster avyttrar jord mot kontanter, ha så gott som genomgående de kanoniska undantagsfallen på något sätt åberopats. Abbedissan och konventet i Vreta sålde exempelvis 1322 med Linköpingsbiskopens samtycke gods till en borgare i Linköping »ratione multimode inopie nostre nobis imminentem dampnosam reputantes . . . ne dampna irrecuperabilia in pluribus bonis nostris subire videamur».³ Samma år avyttrade kyrkoherden och kyrkovärdarna i Torshälla med samtycke av Strängnäs biskopen till en kanik i Västerås sin sockenkyrkas jordegendomar »propter necessitatem ecclesie predictae aedificande».⁴

Lika självklart som det är, att den kanoniska lagens bestämmelser rörande kyrkogodsets ställning tillämpats och satt sin prägel på källbeståndet, lika självklart är det, att man måste hålla denna miljö i minnet, när man drar slutsatser av källornas ordalydelse. Man kan i dessa fall icke utan vidare bygga på urkundernas verba formalia utan hänsyn till frågeställningen, varför en bestämd formulering valts. Nödvändigheten av att betona detta må belysas med ett par exempel, hämtade i den senaste litteraturen.

År 1280 sålde munkarna i Julita kloster gården Snytberga i Härads socken, Södermanland. De sade sig i salubrevet göra det »pauperitatis incommodo laborantes».⁵ Uttrycket har tagits för gott såsom ett belägg på klostrets dåliga ekonomi. När samma

¹ DS 1397.

² DS 558.

³ DS 2326.

⁴ DS 2345.

⁵ DS 696.

kloster några år senare gjorde stora köp av gods, har detta fått tjäna såsom bevis på, att klostret lyckats »övervinna sina svårigheter».¹ Man bortser från att orden »pauperitatis incommodo laborantes» icke stå i salubrevet för att ge samtid och eftervärld en upplysning om klostrets verkliga tillstånd utan för att få försäljningen att falla in under den kanoniska lagens »iustae causae», i detta fall »urgens necessitas».

Gudhems kloster sålde år 1325 tre gårdar med tillhörigheter för 140 mark penningar. Det underströks i salubrevet, att detta skedde »causa nostrarum necessitatum».² Försäljningen kommenteras på följande sätt: »För Gudhem liksom för andra konvent rådde brist på kontanter. Därför såg sig abbedissan och konventet 1325 nödsakade att sälja tre gårdar i Västergötland för 140 m. p. 'på grund av vårt trångmål'». Men det faller sig då mycket svårt att förklara, att klostret under åren omkring 1325 köpt för omkring 1000 mark penningar jord och dessutom hade utestående fordringar.³ Man har glömt, att »causa nostrarum necessitatum» i salubrevet återger den kanoniska rättens »urgens necessitas» och är ditsatt för att göra försäljningen, som troligen varit önskvärd av andra skäl, laglig i kanonisk mening.

3.

Den tendens att öka det kyrkliga godsbeståndet, som den kanoniska rätten genom sina undantagsbestämmelser i praktiken innehöll, har funnit sin tillämpning i kyrkans faktiska godspolitik och i formuleringen i handlingarna rörande godspolitiken. Men också andra källor ha färgats av denna tendens. Det var angeläget — ofta nödvändigt — för en kyrkans tjänare att för eftervärlden demonstrera, att de egendomar, som tillhörde hans ämbete, icke hade minskats utan ökats. Vi få urkunder av den typ, som kan exemplifieras med domprosten i Uppsala Andreas Ands redogörelse, tillkommen år 1316, några månader före hans död. Redogörelsens innehåll och disposition liksom den situation, i vilken den tillkommit, framgår tillräckligt av de båda meningarna: »Nunc autem restat dicere que et quanta prepositure fuerint predia, que recepi cum ea, et in quibus locis sita» samt »Deinde dicen-

¹ P. G. Stensland, Julita klostrets godspolitik, Nordiska museets handlingar 22 (1945), s. 26.

² DS 2513.

³ E. Ortved, Cistercienserorden og dens klostre i Norden II (1933), s. 379 f.

dum est et explicandum, que et quanta nunc sint prepositure predia et in quibus locis sita». Redogörelsen visar ett överskott på omkring 2 markland.¹

Tendensen är lätt att iaktta även i vissa grupper av traditionskällor. En av de mest uppmärksammade källorna av detta slag från äldre medeltid är den biskopskrönika, som ingår som bilaga till yngre Västgötalagen. Ett framträdande drag i längdens karakterisering av Skarastiftets biskopar rör deras inställning till godspolitiken: På den sjunde biskopen Rodalvards tid funnos — heter det — 7 bo till stav och stol; var och en av de 7 biskoparna hade bidragit med sitt. Den tionde biskopen, Styrbjörn, »ökade mycket stav och stol». Den tolfte var »den gode biskop Bengt. Hans like beträffande goda gärningar fanns varken förr eller senare. Han mottog 11 bo och lämnade 19. Han mottog 50 landbor och lämnade 100». Men längden rymmer också biskopar, som icke handlade godspolitiken i kanonisk anda. Såsom den nionde i ordningen uppföres engelsmannen Hervard. »Han hade både hustru och barn i England. Och rymde från dem och hit till landet och blev här biskop. Och ökade varken stav eller stol. Han samlade guld och silver och smög sig så härifrån och åter till England till sin hustru och till sina barn». Den sextonde, Bengt, »samlade krigsredskap, brynjor och sköldar och inrättade så stav och stol . . . Mycket öddes både stavs och stols ägn i hans dagar».²

Vi veta icke mycket om biskopslängdens källförhållanden. Man kunde förmoda att inventarieförteckningar över biskopsstolens gods förelegat beträffande vissa biskopar, framför allt för de exakta uppgifterna om antalet bo under biskop Bengt d. ä. Det väsentliga för den linje, som här följes, är emellertid tendensen att värdera biskoparna efter deras förtjänster om biskopsstolens godsförvärv. En biskop, som icke ökade godsbeståndet under stav och stol utan använde de inflytande inkomsterna till eget bruk, fördömes. Detsamma sker med den politiskt inflytelserike³ Bengt d. y., som omsatte sina inkomster i vapen. För hans insatser i riksstyrelsen saknar längdens författare allt intresse. Den kanoniska rättens föreskrifter ha ytterst utgjort källan och de ha utvecklats till en ensidig tendens i den uppenbarligen vid biskopsstolen tillkomna längden.

¹ DS 2073.

² I. Lindquist, Västgötalagens litterära bilagor, Skrifter utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund 26 (1941), s. 44 ff.

³ Se om Bengt framför allt K. G. Westman, Svenska rådets historia, s. 9 ff.

4.

Det är icke endast i rent kyrkliga sammanhang och i från kyrkan direkt emanerande källor, som man kan spåra influenser från det kanoniska avsöndringsförbudet. Att detta påverkat utformningen av vissa stadganden i landskapslagarnas kyrkobalkar är sålunda självklart. Men det möter också på andra ställen i landskapslagarna.

I Östgötalagens jordabalk ingår bestämmelsen: »Nu vill kyrka skifta bort sin jord; då skall man säga till biskopen eller prosten och skifta mot lika värde, *ty omyndigs köp eller kyrkas köp får ej ske annorlunda än mot bättre*». Och i den följande paragrafen heter det: »Nu får man ej skifta bort omyndigs jord utan mot bättre eller lika god».¹ Sammanställningen och parallellställningen kyrka-omtydig är icke originell för den svenska landskapslagen. Den förekommer i dekretalsamlingarna, där uttryck möta sådana som »quod utraque ecclesia fungatur *iure minoris*» och att »ecclesia *iure minoris* debeat semper illaesa servari».²

Men även en annan parallell låg då nära till hands, parallellen kyrka-krona. Vi föres därmed över till statsrättens område, till avsöndringsförbudet rörande kronans egendomar och till relationerna mellan detta och det kyrkliga förbudet. Frågan gäller här närmast i vad mån det senare influerat på det förra.

Vad kronogodsets ställning beträffar kan man i Sverige, delvis även i Danmark och Norge, iaktta tvenne olika stadier i utvecklingen. Ett avsöndringsförbud av gammalt datum, ett av yngre, kunna konstateras. De enda källor, som ge upplysningar om det äldre avsöndringsförbudet äro Västgötalagens bekanta stadgande om ett antal uppräknade »bon», att de äro »Uppsala öd», att de aldrig fingo förlänas; »dem ägde alltid den konung, som rådde över landen», och Hälsingelagens motsvarande bestämmelse beträffande ett antal namngivna egendomar i Hälsingland: »Dessa gårdar må ingen byta eller sälja från kronan och ej heller något som hör till dem».³

Avsöndringsförbudet beträffande dessa konkret angivna egendomar har uppenbarligen intet gemensamt med det kyrkliga förbudet. Här är det fråga om ett kategoriskt förbud. Egendo-

¹ Ög. L. JB XX—XXI, Holmbäck-Wesséns översättning, s. 151. Jfr UL JB VIII: 1, Sdm L JB XII: 5, DL BB VII: 1, VM L JB VII, HL JB VIII: 1.

² c 1, 3 X de in integrum restitutione I: 41, P. Gillet, La personnalité juridique en droit ecclésiastique spécialement chez les Décretistes et les Décretalistes et dans le Code de droit canonique (1923), s. 129.

³ Se härom J. Rosén, Kronoavsöndringar under äldre medeltid, passim.

marna fingo icke ens bytas mot andra likvärdiga eller bättre. Vi ha att göra med en icke endast till sitt omfång utan också till sin inre sammansättning oföränderlig godsmassa. Den reella förklaringen till detta kategoriska förbud torde vara, att det i främsta rummet haft till ändamål att förhindra att en sedan gammalt bestående administrativ organisation rubbades.¹ Men även en ideologisk förklaring är — med all reservation — tänkbar. Namnet »Uppsala öd», Uppsala rikedom, anger, att ursprunget är att söka i Sveaväldets gamla centrum, antingen vi — såsom redan Snorre Sturlasson hävdade — ha att göra med gods, tillhöriga det hedniska Uppsalatemplet, eller med Uppsalaättens gamla arvegods.² De båda alternativen äro i själva verket identiska med hänsyn till kungadömet's sakrala ursprung. Detta skulle även innebära att det godskomplex, som det äldre avsöndringsförbudet omfattade, från början haft sakral karaktär. I det avseendet har det då, liksom ifråga om avsöndringsförbudets kategoriska form, intagit samma ställning som »res sacrae» på romersk botten.

På helt annat sätt förhåller det sig med det yngre avsöndringsförbudet, som blir aktuellt i alla Nordens länder under 1200-talet. Det är resultatet av en för hela Västeuropa gemensam strömning, som i sin tur har sin grund i ändrade förvaltnings- och skatteförhållanden. Ett löfte från konungarnas sida att icke avsöndra rikets »iura» kommer in i kröningsederna. Äldst omtalas det i en påvebulla, ställd till det ungerska episkopatet 1220. Konungen skulle vid sin kröning ha svurit att »iura regni sui et honorem coronae illibata servare». Bullan kom att införlivas med dekretalsamlingarna, och via dessa blev löftet snabbt ett stereotyp allmångods. Det är belagt i England under 1200-talets förra hälft, i Danmark 1240, i Tyskland 1273. I Sverige kan visserligen icke själva formuläret i kröningseden beläggas; men löftet i dess allmänneuropeiska form har varit känt i statsrättsliga sammanhang senast vid Magnus Ladulås' kröning 1276.³

Detta sedan 1200-talet aktuella avsöndringsförbud har icke mycket gemensamt med det äldre men väl med det kanoniska. Dess innebörd har icke detaljerat klarlagts i någon nordisk medeltida rättskälla. Vad man därför har att jämföra äro den kanoniska rättens detaljerade bestämmelser å ena sidan, den praktiska tillämpningen av det världsliga avsöndringsförbudet å den andra.

Mot de kanoniska bestämmelserna att biskop endast fick

¹ J. Rosén, a. a., s. 73.

² Om litteraturen se J. Rosén, a. a., s. 91, not 24.

³ J. Rosén, a. a., s. 64 ff.

göra godsaffärer med kapitlets hörande svarar stormännens, sedermera rådets, medverkan vid konungens sida. Stormän och kapitel äro i det avseendet direkt jämställda i ett brev rörande ett jordabyte 1278 mellan biskopen i Linköping och Magnus Ladulås. I det av konungen utfärdade brevet betonades, att bytet verkställts »ex consensu capituli sui (episcopis) nostrorumque procerum».¹ Liksom fallet var i den kanoniska rätten hävdade den svenska kronan vid 1300-talets början sin rätt att korrigera byten, som gjorts av tidigare konungar men där kronan ansågs ha förlorat.² Samma tendens gjorde sig samtidigt gällande i norska lagstadganden.³ De rättsliga principerna ha i dessa avseenden varit desamma för kyrka och krona.

Redan av vad som anförts framgår, att huvudprincipen i det världsliga avseendringsförbudet liksom i det kanoniska var, att egendomen icke fick minska till sin omfattning. En konung fick lika litet som en biskop minska inkomstkällorna för sin efterträdare i ämbetet. Organ vid konungens sida utövade i det avseendet en kontrollerande verksamhet. Därav följer, att undantagsbestämmelserna delvis också måste vara identiska. Förlänningar med tidsbegränsning och byten, där kronan icke förlorade, voro tillåtna. Det kanoniska undantaget »evidens utilitas» möter ofta direkt uttalat i de svenska kronobytena. Det betonades, att dessa skett »i ingen måtto till skada eller förfång», att kronan fått »fullt och överfullt igen», att den fått »fullt och fast i så gott läge» som det avhända. Mot den kanoniska bestämmelsen, att gods, som icke lämnade någon avkastning, fick avyttras, svarar Karl Knutssons deklaration vid avyttringen av en tomt i Stockholm, att någon inkomst ej inflöt därifrån, varför en avyttring icke kunde vara »oss eller Sveriges krona till något förfång». När det vid ett jordabyte mellan kyrkan och kronan framhölls, att bytet skett båda parter »till mycken läglighet» ligger häri, att det ansågs som självklart, att de båda parterna lydte samma regler med avseende på godsförvaltningen och undantaget »evidens utilitas».⁴ Reglerna äro de, som kodifierats i den kanoniska rätten och som tidigt jämförts med dem, som gällde vid handhavandet av omyndigs egendom.

Ett exempel av annat slag, men ännu mera slående, kan hämtas från den långvariga striden mellan Erik Menved i Danmark och ärkebiskopen Jens Grand. Ett förlikningsförslag kom

¹ K. G. Westman, a. a., s. 46, J. Rosén, a. a., s. 60 f. med not 18.

² J. Rosén, a. a., s. 102.

³ J. Rosén, a. a., s. 112.

⁴ För beläggstillen se J. Rosén, a. a., s. 124 f.

här till stånd 1299. Enligt detta skulle konungen för den skadeståndssumma, som han ådömts och som han icke kunde betala i kontanter, avstå gods. Men härvid gjordes en reservation: Utfästelsen beträffande godsen skulle gälla, för så vitt icke en avyttring stred mot godsens kvalitet eller »iuramentum, quod predictus dominus rex fecit de bonis regni non alienandis et honoribus conservandis», d. v. s. för så vitt de icke voro gamla kronogods. Men även om så skulle vara förhållandet, kunde en överlåtelse tänkas. Ytterligare en villkorssats följer nämligen: »nisi quatinus ipsum dominum regem iuris adstringit necessitas et fieri possint licite et honeste».¹ Överlåtelsen av kronogods ansågs kunna ske »honeste», om nödtvånget (»necessitas») band konungen. Vi ha ett annat av den kanoniska rättens »iusta causa», nämligen »urgens necessitas», omsatt på statsrättsligt sammanhang.

Harald Hjärne har framhållit, att distinktionen mellan kronogods och arvegods uppkommit i Sverige genom inflytande från den kanoniska rätten. Först genom kyrkan har läran om kronan som juridisk person vunnit insteg. »Föreställningen om kronan såsom beklädd med ständiga rättigheter utöver de särskilde konungarnes livstid synes således ha utvecklats i samband med bemödandena att bereda de kyrkliga stiftelserna kraftigare rättskydd och i analogi med dessa stiftelsers juridiska konstruktion, vilket även bestyrkes av själva namnets främmande ursprung och dess sammanställning just med kyrkan».²

I denna form är Hjärnes antagande knappast riktigt. Den internationella bakgrunden för avsöndringsförbudet beträffande krono omöjliggör en förmodan, att detta uppstått självständigt i Sverige under intrycket av begreppet juridisk person i den kanoniska rätten. Det är resultatet av en allmänuropeisk utveckling vid denna tid.

På annat sätt förhåller det sig med den kanoniska rättens *avsöndringsförbud* och de detaljerade bestämmelserna i detta, faktorer, vilka Hjärne icke vidrör. Man behöver givetvis ej alltid förutsätta, att abalienationsförbudet rörande kronans inkomstskällor utan vidare övertagit de kanoniska reglerna, därför att detsamma tillämpats beträffande kronans gods. De praktiska kraven kunna ha framtvungit likartade regler. Men den stora överensstämmelsen och parallelliseringen i samtida källor utesluta å andra sidan att denna förklaring generaliseras. Eftersom det världsliga avsöndringsförbudet saknade konkreta och detaljerade stadganden och

¹ Acta processus litium, s. 297 f.

² H. Hjärne, Kyrkliga inflytelser inom Sveriges äldre statsrätt, Bidrag till Sveriges medeltidshistoria tillagnade C. G. Malmström, 1, s. 6 ff.

kyrka och krona intogo en likartad ställning i förhållande till sin egendom, var det naturligt, att den kanoniska rättens formler kommo att tillgripas och åberopas i de statsrättsliga sammanhangen. Men ej heller här ha vi rätt att förutsätta en för Norden originell företeelse. Det världsliga avsöndringsförbudet har, såsom ovan framhållits, blivit europeiskt allmångods genom kyrkans förmedling. Intet är naturligare än att parallelliteten mellan detta avsöndringsförbud och det kyrkliga redan från början stått klar.

En mycket liten grupp stadganden i den kanoniska rätten har i det föregående översiktligt och sporadiskt följts. Dess influens på olika typer av historiska källor, urkunder, landskapslagar, traditionskällor och källor av statsrättsligt innehåll, har iakttagits. Det behöver icke vara — och är säkerligen ej heller — i alla dessa fall fråga om direkt eller medveten påverkan. Det väsentliga är att konstatera, att den kanoniska rätten i den punkt, varom här varit fråga, på ett så avgörande sätt satt sin prägel på den allmänna medeltida tankevärlden, att de enskilda källorna icke helt kunna förstås annat än mot denna bakgrund. I den kanoniska rätten förelåg dessutom en utskriven lagtext, som kunde tillämpas i fall, där exempelvis statsrätten saknade en sådan. Att denna lagtext därtill var internationellt giltig bidrar att understryka den medeltida kulturens starkt internationella prägel.

Jerker Rosén.